

Олена Павлівна МЕЛЬНИКОВА

доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту організацій,
Автомобільно-дорожній інститут
Державного вищого навчального закладу «Донецький Національний технічний університет»
вул. Кірова, 51 – а, м. Горлівка, Донецька обл., 84646, Україна

Ірина Юріївна ГАЙДАЙ

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту організацій,
Автомобільно-дорожній інститут
Державного вищого навчального закладу «Донецький Національний технічний університет»
вул. Кірова, 51 – а, м. Горлівка, Донецька обл., 84646, Україна

Тетяна Володимирівна БОДНАР

магістрант,
Автомобільно-дорожній інститут
Державного вищого навчального закладу «Донецький Національний технічний університет»
вул. Кірова, 51 – а, м. Горлівка, Донецька обл., 84646, Україна
E-mail tania227@mail.ru
Телефон: +380664259516

**РОЗРОБКА ЗАХОДІВ З ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ
ВУГЛЕДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ**

Мельникова, О. П. Розробка заходів з підвищення продуктивності праці на підприємствах вугледобувної галузі [Текст] / Олена Павлівна Мельникова, Ірина Юріївна Гайдай, Тетяна Володимирівна Боднар // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільській національний економічний університет; редкол.: С.І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2013. – Том 14. – № 3. – С. 136-141. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вагоме значення вугільної галузі в економіці України формує великий потенціал та необхідність вирішення цілої низки проблем, однією з яких є падіння продуктивності праці. У статті оцінено динаміку видобутку вугілля та продуктивності праці загалом по Україні. Здійснено загальну характеристику вітчизняної вугільної промисловості. Проаналізовано сучасний стан вугледобувної галузі. Визначено місце вугільної промисловості в економіці країни та найбільш актуальні проблеми її розвитку, заходи щодо їх вирішення. Визначено фактори, що впливають на рівень продуктивності праці на підприємствах галузі та проведено їх оцінку методом рангової кореляції. За результатами оцінювання факторів розроблено заходи з підвищення продуктивності праці на підприємствах вугледобувної галузі України.

Ключові слова: вугледобувна галузь; продуктивність праці; фактори підвищення продуктивності праці.

Елена Павловна МЕЛЬНИКОВА
Ирина Юрьевна ГАЙДАЙ
Татьяна Владимировна БОДНАР

РАЗРАБОТКА МЕРОПРИЯТИЙ ПО ПОВЫШЕНИЮ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ УГЛЕДОБЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Аннотация

Большое значение угольной отрасли в экономике Украины формирует большой потенциал отрасли и необходимость решения целого ряда проблем, одной из которых является снижение производительности труда. В статье оценена динамика добычи угля и производительности труда в целом по Украине. Изложена общая характеристика отечественной угольной промышленности. Проведён анализ современного состояния угледобывающей отрасли. Определено место угольной промышленности в экономике страны, наиболее актуальные проблемы ее развития и мероприятия по их решению. Исследованы факторы, влияющие на уровень производительности труда на предприятиях отрасли, и проведена их оценка методом ранговой корреляции. По результатам оценки факторов разработаны мероприятия по повышению производительности труда на предприятиях угледобывающей отрасли Украины.

Ключевые слова: *угледобывающая отрасль; производительность труда; факторы повышения производительности труда.*

Olena Pavlivna MELNYKOVA

Doctor of Technical Sciences, Professor,
Head of Department of Management of Organizations
Automobile Highway Engineering Institute of Donetsk National Technical University
Kirov str., 51a, Horlivka, Donetska obl., 84646, Ukraine

Iryna Yuriivna GAIDAI

PhD in Economics,
Associate Professor of Department of Management of Organizations
Automobile Highway Engineering Institute of Donetsk National Technical University
Kirov str., 51a, Horlivka, Donetska obl., 84646, Ukraine

Tetiana Volodymyrivna BODNAR

Master's Degree Student,
Automobile Highway Engineering Institute of Donetsk National Technical University
Kirov str., 51a, Horlivka, Donetska obl., 84646, Ukraine
E-mail: tania227@mail.ru
Phone: +380664259516

THE DEVELOPMENT OF PRODUCTIVITY IMPROVEMENT MEASURES OF COAL MINING ENTERPRISES

Abstract

The importance of the coal mining industry for the economy of Ukraine results in the sector's increasing potential and necessity of solving issues with focusing on the productivity decrease. The dynamics of coal exploitation and productivity in Ukraine have been presented. Coal mining industry of Ukraine has been characterized with emphasizing on its current state. The importance of coal mining industry for the economy of the country has been underlined. The urgent problems of coal mining industry development and the ways to solve them have been defined. The factors affecting the productivity growth of enterprises and their evaluation by rank correlation method have been determined. Measures improving the productivity of the enterprises of Ukrainian coal mining industry resulted from factors analysis have been suggested.

Keywords: *coal mining industry; productivity; factors of the productivity growth.*

JEL classification: M110

В умовах світової кризи для багатьох підприємств, у тому числі і для вугледобувної промисловості, дуже важливими і першочерговими стають питання планування і підвищення продуктивності праці, оскільки саме від зростання продуктивності праці залежать і обсяги випуску продукції, і її якість, фінансовий результат діяльності, чисельність працівників та рівень оплати їхньої праці, а також багато інших показників роботи підприємства. Тому вивчення цього питання є безумовно актуальним у сучасних умовах господарювання.

На сьогодні у наукових періодичних виданнях та засобах масової інформації значна увага звертається на дослідження продуктивності праці як чинника зростання ефективності діяльності підприємства. Вагомий внесок у дослідження категорії «продуктивність праці» зробили такі вчені-економісти: С. Агнарсон, І. В. Багрова, І. М. Бойчик, Ф. В. Горбонос, О. А. Грішнова, А. М. Колот, Н. Ф. Павленчик, Б. А. Райзберг, В. А. Склярєвська, Г. В. Черевко та ін. У фундаментальних працях дослідників розкрито основні підходи до оцінки і підвищення продуктивності праці персоналу підприємства, однак не конкретизовані шляхи підвищення продуктивності праці для підприємств вугледобувної галузі. Існує багато закордонних напрацювань, які розглядають питання рівня і динаміки продуктивності праці, вивчають чинники, які впливають на її зміну. Однак використовувати результати цих досліджень у незмінному їх вигляді стосовно вітчизняних підприємств вугільної промисловості неможливо через значні відмінності української економіки від економіки розвинених у промисловому відношенні країн. Тому існує необхідність розгляду та критичного оцінювання факторів, здатних суттєвим чином вплинути на рівень продуктивності праці та інші показники діяльності вітчизняних вугледобувних

підприємств.

Метою нашої роботи є розробка заходів з підвищення продуктивності праці на підприємствах вугледобувної галузі України. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити низку наступних завдань: проаналізувати сучасний стан вугледобувної галузі України; визначити вплив факторів на зниження продуктивності праці в галузі; запропонувати шляхи підвищення продуктивності праці на підприємствах вугледобувної галузі України.

За оцінками Комітету з енергетики ООН, вугілля забезпечує приблизно 27 % усього світового виробництва енергії. Воно є одним із основних первинних енергоносіїв, який посідає у світовому балансі друге місце (24 %) після нафти (39 %) та домінує у видобутку електроенергії (34 – 40 %). За прогнозами фахівців цієї організації, впродовж наступних 20–30 років споживання вугілля зростатиме з середньорічними темпами 1,4 – 1,6 %. Ураховуючи світові тенденції до скорочення використання атомної енергетики та видобутку нафти, вважаємо, що в перспективі світові потреби у вугіллі можуть зростати [7].

Вугілля має вагомe значення в економіці України. Обсяг його видобутку і споживання формує великий виробничий потенціал, суттєво впливає на доходи бюджету, забезпечує потреби населення, отже, є вагомою складовою управління економікою. На сьогодні вугледобувна галузь України є чи не найбільш проблемною серед усіх секторів національної економіки. Останніми роками на шахтах України фактично не збільшується фізичний об'єм видобутку вугілля, що підтверджується даними, наведеними в табл. 1, шахтний фонд безнадійно застарів, щорічно закривається в середньому 2-3 шахти. Так тільки на території Донецької області України, на різній стадії ліквідації знаходяться 53 вугледобувних підприємства [8].

Таблиця 1. Видобуток вугілля в Україні за період 1975-2012 рр.

Рік	Загальний видобуток, млн. т.	Середня зольність вугілля, %	В т. ч. коксівне вугілля, млн. т.	Середня зольність, %
1975	202,96	24,1	84,65	25,4
1980	215,13	32,9	88,36	33,0
1985	180,52	29,7	73,48	29,5
1990	155,53	29,7	66,92	29,7
1995	81,31	32,4	37,88	32,0
2000	79,18	36,9	38,1	36,2
2005	77,25	38,0	32,33	37,6
2007	75,54	38,5	28,48	36,0
2009	77,67	–	26,64	–
2012	72,22	–	25,49	–

Аналіз даних табл. 1 свідчить, що, починаючи з 1980 р., видобуток вугілля в Україні безперервно зменшується із кожним роком. У 2012 р. загальний

видобуток вугледобувних підприємств України становив 72, 22 млн т. Це один із найгірших показників серед 14 перших вуглевидобувних

країн світу. Експерти зазначають, що продуктивність праці українських гірників залишається дуже низькою порівняно із зарубіжними показниками: вдвічі нижче, ніж у Польщі, у 5 разів – ніж у середньому по країнах Західної Європи, у 20 разів – ніж у США [9, с. 30].

Серед причин, які призвели до падіння обсягів виробництва вугілля та до занепаду багатьох у минулому фінансово стабільних та потужних вугледобувних підприємств України, слід назвати загальний кризовий стан економіки України та недоліки в управлінні на рівні галузі та підприємств.

Недосконалість системи управління галуззю і відсутність чіткої, збалансованої і послідовної державної політики призвели до розвитку і накопичення цілого переліку проблемних питань. Основними з них, які потребують негайного вирішення, є наступні: значне зношення промислово-виробничих фондів; істотне перевищення витрат на виробництво вугільної продукції над ціною її реалізації; несвоєчасні та неповні розрахунки за відвантажену вугільну продукцію; істотне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською; недостатність власних коштів на розвиток виробництва; падіння продуктивності праці.

Інтереси виробників вугілля здебільшого спрямовані на одержання прибутку не за рахунок скорочення витрат і збільшення обсягів продукції, що забезпечують зростання продуктивності праці, а за рахунок підвищення цін. В умовах посилення конкуренції, зокрема на світовому ринку вугілля, це призводить до розвитку некерованих інфляційних процесів в Україні, масової неплатоспроможності вітчизняних шахт, до скорочення або навіть повного припинення вуглевидобутку, банкрутства вугільних підприємств, до затримки виплати заробітної платні робітникам галузі, зростання безробіття внаслідок скорочення персоналу, а отже, до падіння макроекономічних показників розвитку економіки та погіршення рівня життя українського народу.

В умовах посиленої конкуренції на ринках товарів, послуг і праці великого значення набуває підвищення продуктивності праці на вугледобувних підприємствах. Воно виявляється насамперед у збільшенні кількості виробленої продукції за одиницю часу при незмінній її якості, в підвищенні якості та конкурентоспроможності при незмінній її кількості, а також у зменшенні витрат праці на одиницю продукції [10, с. 125].

В умовах ринкових відносин важливе значення має можливість підприємства самостійно коригувати вплив тих або інших чинників на темпи зростання продуктивності праці.

Фактори, що впливають на продуктивність праці на рівні окремого підприємства, можуть бути об'єднані в групи: матеріально-технічні,

пов'язані з використанням нової техніки, впровадженням нових технологій, видів сировини і матеріалів; організаційно-економічні, що визначаються рівнем організації праці, виробництва і управління; соціально-психологічні – соціально-демографічний склад трудових колективів, рівень їх підготовки, трудової дисципліни, морально-психологічний клімат у колективі тощо; природні і суспільні умови, в яких протікає праця [11, с. 16]. Серед факторів названих груп на рівень продуктивності праці на вугільних шахтах найбільш суттєво впливають такі, як: середньодобовий або середньорічний видобуток вугілля; розвиток та стан гірничих робіт; технічне оснащення та рівень використання машин та механізмів у шахті та на поверхні; гірничо-геологічні умови вуглевидобутку; структура і чисельності працівників; режим праці; прийнята організація праці; стан трудової дисципліни.

Експертною оцінкою методом рангової кореляції було визначено ступінь впливу факторів, які приводять до зниження продуктивності праці на вугледобувних підприємствах. Потенційно можливі фактори були визначені групою спеціалістів у цій області ДП «Артемвугілля». Після обробки результатів ранжування, фактори розподілилися наступним чином (рис. 1):

- домінуючі: нестача коштів на розвиток підприємства; старе обладнання;
- суттєві: низький рівень заробітної плати; недосконалість системи управління;
- незначні: недосконала система додаткових заохочень та винагород; нестача кадрів; низький рівень кваліфікації працівників.

Таким чином, фактори, що негативно впливають на ефективність використання трудових ресурсів вугледобувних підприємств, були об'єднані в три групи: домінуючі, суттєві та незначні. З огляду на домінуючі та суттєві фактори можливо запропонувати наступні заходи з підвищення продуктивності праці на підприємствах вугледобувної промисловості:

1. Упровадження більш продуктивної техніки, розвиток інновацій, подальша механізація та автоматизація процесів виробництва, розробка та впровадження проектів, спрямованих на оптимізацію видобутку вугілля. Це приведе до кращого використання робочого часу за рахунок зниження трудомісткості очисних, підготовчих, транспортних та інших підземних робіт та робіт на поверхні.

2. Пошук та впровадження ефективних методів та технологій управління персоналом. Зазначене завдання доцільно вирішувати шляхом підвищення кваліфікації працівників, що сприяє розширенню діапазону їх теоретичних знань, практичних вмінь і навичок, а також підвищуючи рівень безпеки праці.

3. Перегляд системи оплати праці і її преміювання. Впровадження більш сучасних форм

і методів оплати праці і її стимулювання результатами, підвищити престижність дозволить посилити зв'язок останньої з її шахтарської праці, вирішити соціальні завдання.

Діаграма ранжування факторів

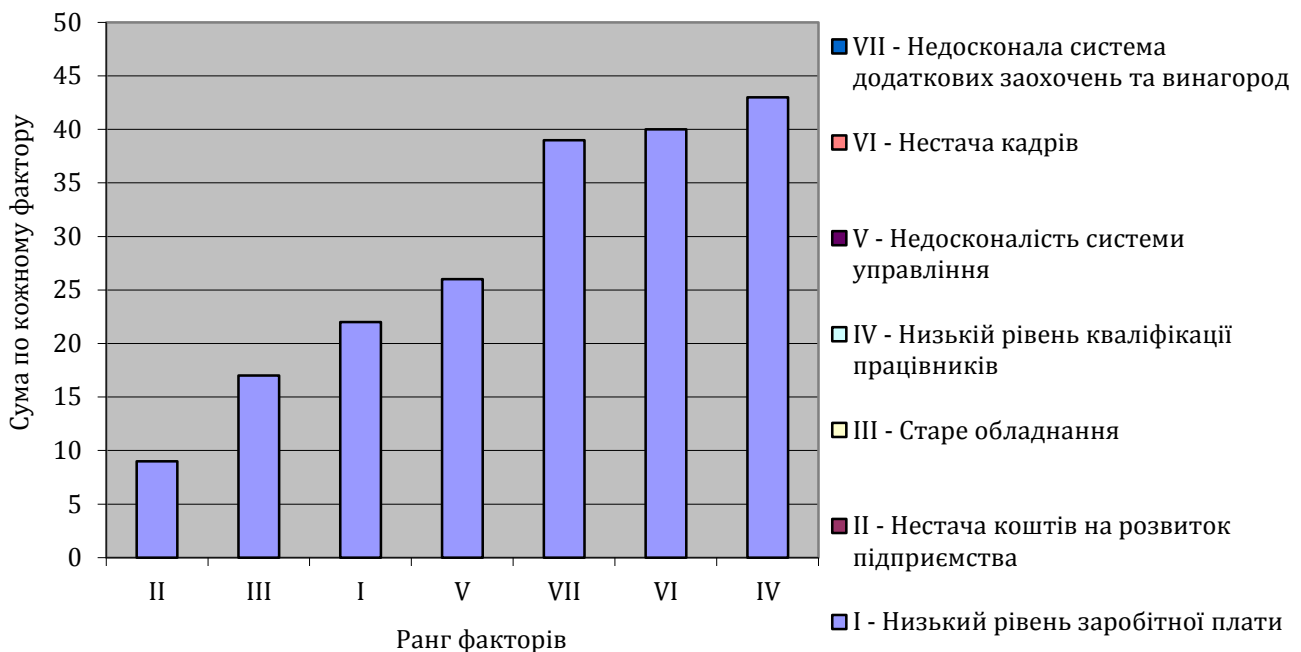

Рис. 1. Діаграма ранжування факторів, що впливають на зниження продуктивності праці на вугледобувних підприємствах

4. Укрупнення ділянок, збільшення навантаження на вибої, пласти і шахту.

5. Впровадження багатоциклічних і поточних методів видобутку вугілля, організація комплексних бригад, скорочення простоїв, підвищення трудової дисципліни.

Резерви підвищення продуктивності праці за умови їх реалізації можуть давати значний економічний і соціальний ефект. Проте проведення заходів у цьому напрямку пов'язано із значними фінансовими витратами, неможливими для багатьох вугледобувних підприємств у сучасних умовах. Тому доцільно в кожному конкретний період використовувати саме ті напрямки, що дають максимальну економію праці за мінімальних витрат. Пошук резервів підвищення продуктивності ґрунтується на порівнянні інформації, одержаної під час вимірювання й оцінювання досягнутого рівня продуктивності праці на підприємстві загалом і за окремими видами праці зокрема з наявною інформацією про максимально можливий рівень продуктивності праці на аналогічних роботах.

Вугледобувна галузь України в сучасних умовах розвивається досить повільними темпами, видобуток вугілля значно знизився і його якість

погіршилася внаслідок виснаження пластів. Вагоме значення вугільної галузі у вітчизняній економіці, обсяг розвіданих запасів вугілля та прогнозований рівень попиту на продукцію формують великий потенціал галузі, а отже, необхідність вирішення цілої низки проблем, однією з яких є падіння продуктивності праці. Вивчення матеріально-технічних, організаційно-економічних, соціально-психологічних, природних і суспільних факторів, що впливають на рівень продуктивності праці вугледобувних підприємств та їх оцінювання методом рангової кореляції дозволило визначити серед них домінуючі (нестача коштів на розвиток підприємства; старе обладнання) та суттєві (низький рівень заробітної плати; недосконалість системи управління). З огляду на зазначені фактори впливу було запропоновано практичні рекомендації щодо підвищення продуктивності праці на підприємствах вугледобувної галузі.

Напрямами подальших досліджень мають стати пошук новітніх форм і методів підвищення продуктивності праці і розробка механізмів їх впровадження на підприємствах вугледобувної галузі України.

Список літератури

1. Агнарсон, С. О совокупной производительности [Текст] / С. Агнарсон // Труд за рубежом. – 2010. – №3.
2. Райзберг, Б. А. Современный экономический словарь [Текст] / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стардубцева – [5-е изд., пер. и доп.]. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 495 с.
3. Горбонос, Ф. В. Економіка підприємства [Текст] : підручник / Ф. В. Горбонос, Г. В. Черевко, Н. Ф. Павленчик. – К. : «Знання», 2010. – 345 с.
4. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств [Текст] : [підручник для вузів] / І. В. Багрова, Н. І. Редіна, В. Є. Власюк, О. О. Гетьман – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 580 с.
5. Колот, А. М. Мотивація персоналу [Текст] : підручник / А. М. Колот. – К. : КНЕУ, 2002. – 337 с.
6. Грішнова, О. А. Економіка праці та соціально-трудова відносини [Текст]: підручник / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2006. – 559 с.
7. Относительно содействия модернизации угольной промышленности в процессе структурной трансформации экономики старопромышленных регионов. Аналитическая записка/ Национальный институт стратегических исследований при Президенте Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.niss.gov.ua/articles/899/>.
8. Довідка про виконання Програми економічного і соціального розвитку Донецької області за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.donoda.gov.ua/main/ua/publication/content/5547.htm>
9. Білецький, В. С. Модернізація вугільної промисловості України: техніко-економічні та суспільно-політичні аспекти [Текст] / В. С. Білецький // Вісник Донецького національного університету, сер. в: економіка і право. – 2011. Т. 1, Вип. 1. – С. 24-34.
10. Бойчик, І. М. Економіка підприємства [Текст] : навчальний посібник для вузів / І. М. Бойчик. – К. : Атіка, 2002. – 480 с.
11. Складаревская, В. А. Управление персоналом [Текст] : учебно-практическое пособие / В. А. Складаревская. – М. : МГУТУ, 2004. – 64 с.

References

1. Agnarson, S. (2010). About the aggregate productivity. *Work Abroad*, 3.
2. Raizberh, B. A., Lozovskiy, L. Sh., Stardubceva, E. B. (2006). *Modern Dictionary of Economics*. Moscow: INFRA-M.
3. Gorbonos, F. V., Cherevko, G. V., Pavlenchik, N. F. (2010). *Business Economics*. Kyiv. Centre of scientific literature.
4. Bagrova, I. V., Redina, N. I., Vlasjuk, V. Y., Getman, O. O. (2004). *Foreign economic activity of enterprises*. Kyiv. Centre of scientific literature.
5. Kolot, A. M. (2002). *Motivation of personnel*. Kyiv. KNEU.
6. Grishnova, O. A. (2006). *Economy of labour and social labour relations*. Kyiv. Znannia.
7. *Analytical message*. (n. d.). Retrieved September 15, 2013, from : <http://www.niss.gov.ua/articles/899/>.
8. *A certificate is about implementation of Program of economic and social development of the Donetsk area for 2011 year*. (2012). Retrieved September 15, 2013, from : <http://www.donoda.gov.ua/main/ua/publication/content/5547.htm>.
9. Biletskiy, V. S. (2011). *Upgrading of the coal industry in Ukraine, techno-economic and socio-political aspects*. *Bulletin of Donetsk National University*.
10. Boichik, I. M. (2002). *Economy enterprise*. Kyiv. Atika.
11. Skliarevskaja, V. A. (2004). *Management staff*. Moscow. MSUTM.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2013 р.